

Кірнос І.О.

к. держ. упр., доцент

Донецький національний технічний університет

Реформування соціальної політики держав: виклики та напрямки

Постанова проблеми. Оголосивши курс на побудову соціальної держави, Україна поклала на себе тягар значних соціальних витрат, які зростають випереджаючими темпами порівняно із можливостями економіки щодо їх забезпечення. Нові соціально-економічні та демографічні тенденції посилюють фіскальне навантаження, відволікаючи ресурси від цілей розвитку. При цьому безліч соціальних проблем залишаються невирішеними навіть незважаючи на високі витрати.

Метою публікації є обґрунтування необхідності реформування соціальної політики держави з урахуванням соціально-економічних викликів і можливостей національної економіки.

Виклад основного матеріалу. Соціально-економічні та демографічні зміни, що почалися в 1970-1980х рр.. ХХ ст. та тривають й до теперішнього моменту, чинять значний тиск на соціальні держави, що вимагає реструктуризації та перегляду принципів і філософії соціальної політики. Домінуючою демографічною тенденцією як в розвинених, так і в державах, що розвиваються є старіння населення і саме воно виступає ключовою проблемою організації та реформування майбутнього соціальної політики. Так, за прогнозами ООН до 2045 р. кількість літніх людей у світі перевищить чисельність дітей і до 2050 р. досягне 22% усього населення земної кулі [1]. Наслідками старіння є зростання державних видатків на пенсійне забезпечення та послуги охорони здоров'я, причому збільшення державних витрат на пенсії очікується практично в усіх країнах. Згідно прогнозів ОЕСР державні видатки на пенсійне забезпечення складуть у 2060 р. у Греції 24 % ВВП, Люксембурзі – 23,9 %, Франції – 14 %,

Філіппінах - 13,4 %, Німеччині – 12,8 % [2]. Дана проблема особливо гостро стоїть в Україні, де кількість людей у віці старше 60 років становить 24,4%, що не забарилося позначитися на державних видатках. Питома вага пенсійних видатків у ВВП в Україні є одною з найвищих у світі й має тенденцію до збільшення (у 2004-2007 рр. – 12-14 %, у 2008 р. – 15,8 % ВВП). У кризовому 2009 р. цей показник досяг 18,0 % ВВП, при цьому трансферти з держбюджету склали майже 40 % доходів Пенсійного фонду.

Іншою важливою тенденцією, що значним образом впливає на соціальну політику держави є глобалізація. Втягування національних ринків у конкурентне середовище глобальної економіки вимагає посилення гнучкості та продуктивності ринку праці. Зняття бар'єрів між країнами підвищує мобільність капіталів, що відпливають у країни з меншим рівнем оподаткування та низькою вартістю праці. В результаті скорочується база оподаткування соціальних держав, що обмежує їх можливості щодо фінансування соціальних послуг у повному обсязі.

Перехід держав від індустріальної до постіндустріальної моделі розвитку супроводжується значними соціальними змінами, такими як зміна сімейної поведінки, підвищення активності жінок на ринку праці, нестабільність сімей тощо. Зростає кількість позашлюбних народжень та батьків-одинаків, а участь жінок на ринку праці не дозволяє їм поєднувати традиційні обов'язки щодо догляду за дітьми або родичами похилого віку із роботою. Внаслідок цих змін з'являються нові уразливі групи населення, що потребують соціального захисту з боку держави. Зростає попит на соціальні послуги з догляду за старими та дітьми та на фінансову допомогу з бідності з боку батьків-одинаків.

Отже обмеження можливостей фінансування соціальних видатків та поява нових уразливих груп населення призвели до реформування соціальної політики держав у двох протилежних напрямках. З одного боку спостерігається скорочення масових соціальних послуг за рахунок збільшення адресної допомоги та надання приватних послуг. При цьому в ідеології соціальних держав підкреслюється акцент на особистій відповідальності індивідуума за

власне благополуччя. Іншим напрямком трансформації соціальної політики є вдосконалення і розширення механізмів, спрямованих на уразливі і високоризикові групи, нездатні ефективно керувати своїми потребами. Таким чином, соціальна політика скорочується в одному аспекті (масове забезпечення), одночасно розширюючись в іншому (регулювання і підтримку життя вразливих верств).

Зміни в соціальній політиці відбилися і в появі нових теоретичних концепцій і доктрин, що підкреслюють напрямки змін. В рамках цих концепцій термін «соціальна держава» замінюється наступними неологізмами: «контрактна держава», «схудла держава», «змішана економіка добробуту», «третій шлях», «активне суспільство», «держава, що надає можливості», «прихована соціальна держава», «держава соціальних інвестицій», «шумпетеріанська соціальна держава», «соціальна держава постмодерну» тощо [3].

Скорочення масового надання соціальних послуг проявляється у відході від логіки компенсації в бік попередження. Даний превентивний підхід менше уваги приділяє забезпеченню підтримки доходу для безробітних в бік посилення активної участі в ринку праці і поліпшення людського капіталу. Концепція «активного суспільства» на практиці реалізується через політику активації ринку праці. Основним елементом активації є скасування безумовних виплат соціальної допомоги громадянам працездатного віку, а отримання допомоги стає зумовленим активністю індивідуума у спробах працевлаштування. При цьому обов'язковою умовою отримання подальших виплат є не лише активний пошук роботи, а також участь у навчанні та програмах перекваліфікації. Крім того, реципієнт зобов'язаний прийняти варіанти запропонованих вакансій або схем навчання для подальшого отримання допомоги протягом певного терміну.

Ідеологія «держави, що надає можливості», підкреслює важливість надання громадянам більше «свободи вибору» з метою підвищення відповідальності за керування власними життями (особиста автономія). При цьому перебіг

життя приймається за стартову точку у визначенні нових траєкторій соціальної політики, а основними інструментами стають збільшення інвестицій в соціальний та людський капітал громадян. Наслідком даної ідеології з'явилися нововведення в області довічної освіти, тренінгу та навчання. Додатково вживаються заходи для кращого поєднання трудового та приватного життя (виховання дітей, догляд). Отже, «активаційний підхід» або «підхід, що надає можливості» до державної соціальної політики разом з підходом, орієнтованим на перебіг життя, можуть визначити контури інноваційної моделі функціонування соціальної держави в новій ері.

В якості інструментів, спрямованих на скорочення державних витрат, соціальні держави використовують приватизацію соціальних послуг. Дана тенденція заснована на припущенні про більш ефективну та менш витратну діяльність приватного сектора в порівнянні з державним. Ще одним інструментом скорочення прямих державних витрат є податкові пільги для певних груп населення. Але найбільш ефективним інструментом контролю державних витрат є використання адресного підходу, що включає розподіл ресурсів на основі критеріїв визначення найбільш нужденних і знедолених, замість надання їх усім громадянам на основі універсального права.

Висновки. По-перше, реформування соціальної політики неминуче в силу розвитку нових демографічних, соціальних та економічних тенденцій, які чинять тиск на державний бюджет. По-друге, напрями реформ обумовлені сучасним рівнем розвитку теорії і практики соціальної політики держав. По-третє, кожна держава вибирає власний шлях реформування в рамках існуючих напрямків і комбінує механізми, виходячи з економічних можливостей суспільства. По-четверте, Україна не може і не повинна залишатися осторонь від загальносвітових тенденцій реформування соціальної політики. При цьому пошук власного шляху доцільно здійснювати з урахуванням світового досвіду соціальних реформ.

Література:

1. World population ageing report. United Nations Department of Economic and Social Affairs/Population Division. – New York, 2009. – 82 с.

2. Pensions at a Glance 2011: Retirement-income Systems in OECD and G20 Countries. - Paris: OECD Publishing, 2011. - 350 с.

3. Gilbert N. The Enabling State. An Emerging Paradigm for Social Protection/ Neil Gilbert. – The Welfare Society in the 21st Century. – Fafo Report № 42, 2006. – 32 с.

4. Gilbert N. The Enabling State? From Public to Private Responsibility for Social Protection: Pathways and Pitfalls"/Neil Gilbert. - OECD Social, Employment and Migration Working Papers, No. 26. - OECD Publishing, 2005.- [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <<http://dx.doi.org/10.1787/010142814842>>.